

Straight Edge: A Drug-free Identity

KRÁLOVCOVÁ, O., MORÁVEK, J.

Institute of Sociological Studies, Faculty of Social Sciences, Charles University in Prague, Czech Republic

Citation: Královcová, O., Morávek, J. (2012). Straight edge: identita abstinenta. *Adiktologie*, (12)4, 292–300.

BACKGROUND: *Straight edge (sXe) is a drug-free identity for young people on the HC/punk scene. Little is known about the dynamics behind adopting and giving up the identity.* **AIMS:** *How do young Czechs adopt sXe? What are its attributes and the factors for pursuing it?* **METHODS:** *Literature review; qualitative analysis of semi-standardised interviews with ten current and former sXe members from Prague.* **RESULTS:** *In addition to being drug-free, the sXe identity is associated with punk music, progressive attitudes, human and animal rights, self-control, and tolerance. It is adopted through positive role models (peers, musicians) rather than persuasion. Perceived pros include*

higher levels of life satisfaction and self-actualisation, while the cons include a lower ability to relax and social isolation. The identity is maintained through participation in the sXe community. It tends to be abandoned with increasing age and changes in social roles and environment. **CONCLUSIONS:** *Active participation in the sXe community is an important protective factor for staying drug-free. sXe inspires drug prevention by enabling adolescents to adopt a positive identity and grow up in their own way while staying drug-free.*

KEY WORDS: STRAIGHT EDGE – SUBCULTURE – IDENTITY – HC/PUNK SCENE – ABSTINENCE

Submitted: 9 / NOVEMBER / 2010

Accepted: 4 / APRIL / 2012

Grant support: This research was supported by the Grant Agency of the Czech Academy of Sciences (Research Grant No. KJB701040904).

Address for correspondence: Olga Královcová / olga.kralovcova@gmail.com / Institute of Sociological Studies, Faculty of Social Sciences, Charles University in Prague, U Kříže 8, 158 00 Prague 5, Czech Republic

Straight edge: identita abstinenta

KRÁLOVCOVÁ, O., MORÁVEK, J.

Institut sociologických studií FSV UK, Praha

Citace: Královcová, O., Morávek, J. (2012). Straight edge: identita abstinenta. *Adiktologie*, (12)4, 292–300.

VÝCHODISKA: Identita straight edge (SXE) nabízí mladým lidem abstinenci od tabáku, drog a alkoholu zároveň s účastí na HC/punkové scéně. Dosud víme málo o dynamice přijímání a opouštění identity SXE. **CÍLE:** Jaké cesty dovedly mladé Čechy k přijetí identity SXE, jaké atributy s ní jsou spojovány a jaké jsou možnosti a překážky jejího udržení? **METODY:** Studium literatury; kvalitativní analýza polostandardizovaných rozhovorů. **SOUBOR:** Deset stávajících i bývalých příslušníků SXE z Prahy. **VÝSLEDKY:** Identita SXE je spojována nejen s abstinencí, ale i s punkovou hudbou, levicovými postoji, právy zvířat, tolerancí, sebekontrolou a důrazem na rovnost a lidská

práva. Není přijímána na základě argumentace, ale působením pozitivních vzorů z řad jejich vrstevníků a hudebníků. Za výhodu je považována vyšší životní spokojenost a seberealizace. Jako nevýhoda je pociťována menší schopnost uvolnit se a určitá sociální izolace. K držení identity sxe přispívá účast na životě komunity SXE. Odklon od identity SXE přichází s věkem a změnou v sociálních rolích a prostředí. **ZÁVĚRY:** Aktivní participace v komunitě SXE je výrazným protektivním faktorem pro udržení abstinence. SXE je inspirativní pro drogovou prevenci, neboť poskytuje adolescentům pozitivní identitu a možnost vyrůstat po svém a bez drog.

KLÍČOVÁ SLOVA: STRAIGHT EDGE – SUBKULTURA – IDENTITA – HC/PUNKOVÁ SCÉNA – ABSTINENCE

Došlo do redakce: 9 / LISTOPAD / 2010

Přijato k tisku: 4 / DUBEN / 2012

Grantová podpora: Práce na tomto výzkumu byla podpořena Grantovou agenturou AV ČR v rámci projektu č. KJB701040904.

Korespondenční adresa: Bc. Olga Královcová / olga.kralovcova@gmail.com / Institut sociologických studií FSV UK, U Kříže 8, 158 00 Praha 5

● 1 ÚVOD

Práce se zabývá kolektivní identitou straight edge, především jedním jejím aspektem, kterým je abstinence od alkoholu, tabáku a nelegálních drog. Cílem je zjistit, proč se mladí lidé rozhodnou tuto identitu přijmout, co je na ní zajímavé a přitažlivé a co jim ji pomáhá udržet.

Americký sociolog Irwin zkoumal subkulturu straight edge, protože nabízí mladým lidem kolektivní identitu abstinenta, která pro ně může být atraktivní svým spojením s alternativní hudbou, stravováním a ideologií. Došel k závěru, že na rozdíl od snahy rodičů a státních institucí zabránit mladým lidem v užívání drog přichází tento přístup přímo od nich, a tím se pro ně stává akceptovatelnějším (Irwin, 1999, p. 365–367).

I nás vede k volbě tohoto tématu skutečnost, že kolektivní identita straight edge (dále též „SXE“) nabízí mladým lidem zároveň abstinenci a zároveň svobodné rozhodování bez dogmatu, navíc zářámované atraktivními atributy punkové scény. Protože vznikla z iniciativy mladých lidí a šíří se prostřednictvím hudby, tak by mohla mít potenciál oslovit širší spektrum mladých lidí. Vzhledem k tomu, že subkultur nabízejících identitu abstinenta pro mladé lidi je málo, může být přínosné tuto oblast prozkoumat. Mnoha dospělým autoritám navíc nemusí být na první pohled zřejmé, že ten podivně vyhlížející punker či punkerka v jejich třídě, nízkoprahovém klubu či rodině možná z vlastního rozhodnutí nepije a neužívá drogy a má dokonce určitý potenciál k příznivému působení na své vrstevníky.

V následujícím textu uvádíme nejprve stručnou charakteristiku a historii SXE. Na základě vlastního kvalitativního výzkumu mezi českými příznivci SXE pak popisujeme, jaké cesty dovedly mladé lidi k přijetí kolektivní identity SXE, jaké atributy s ní jsou spojovány a jaké jsou možnosti a překážky jejího udržení. Závěrem navrhneme směry dalšího výzkumu SXE v ČR.

● 2 VÝCHODISKA

Fenomén SXE je v sociálních a humanitních vědách obvykle studován jako určitý druh životního stylu, sociálního hnutí, subkultury nebo kontrakultury (Arnold, 2010, p. 6). Ponecháme-li stranou publicistickou tvorbu (např. Kuhn, 2010; Lahickey, 1997), zaměřuje se dosavadní odborná literatura převážně na scénu SXE v Severní Americe, ať již jde o její kulturně symbolické (Wood, 2006; Atkinson, 2003) a ideologické projevy (Smith 2011), její písňové texty v kontextu protestního politického diskurzu (Hamelman, 2006) a jejich vývoj v čase (Wood, 1999), vliv přelévání scény do internetových fór na identitu (Williams a Copes, 2005), členské kariéry přívrženců SXE (Haenfler, 2006) nebo jejich specifické formy projevování maskulinity (Haenfler, 2004b). Opakovaně byly studovány hodnoty, normy a přesvědčení příznivců SXE jako sociálního hnutí (Haenfler, 2004a) a subkultury (Irwin, 1999; Haenfler, 2004c; Wood,

2003). Dosud nejkompaktnější společenskovední pohled na SXE v USA poskytují knihy Haenflera (2006) a Wooda (2006).

Se všemi zmíněnými teoretickými rámci úzce souvisí pojem kolektivní identity, který v tomto článku klademe na ústřední místo. Kolektivní identita je definována jako „kognitivní, morální a emocionální spojení jednotlivce s širší komunitou, kategorií, praktikou nebo institucí“. Projevuje se v kulturních materiálech – „názvech, narativech, symbolech, verbálních stylech, rituálech, odívání atd.“, a bývá spojena s pozitivními pocity vůči ostatním členům skupiny (Polletta a Jasper, 2001, p. 285). Je jedním z nástrojů, jejichž pomocí lidé kategorizují sociální svět a naplňují jej smyslem (tamtéž, p. 298). Dává nám nejen společný a interaktivní pojem o tom, „kdo jsme my a kdo jsou ti druzí“, ale zároveň je i jedním ze zdrojů mobilizace kolektivního jednání (Snow, 2001).

Mnozí přívrženci sociálních hnutí přijímají kolektivní identitu, aby si vytvořili „žádoucí self“, neboť „aktivistická kolektivní identita může být uspokojivým aspektem identity osobní“ (Polletta a Jasper, 2001, p. 290). Kolektivní identita ale může dávat nejen pocit pozitivní příslušnosti a životního směřování, ale i jakési bezpečné útočiště před nežádoucími rolemi a orientacemi. Tak například v USA bývá přitažlivost SXE specificky pro mladé muže vysvětlována i tím, že jim umožňuje uniknout před vrstevnickým tlakem na stvrzování maskulinity pitím, kouřením a bezohlednými sexuálními výkony (Haenfler, 2004, p. 787). V tomto smyslu poskytuje kolektivní identita SXE dospívajícím mužům pocit příslušnosti a přijetí bez nutnosti užívat drogy jako ostatní (Arnold, 2010: 9).

Vlastnosti a historii nejprve popíšeme s využitím několika českých a zahraničních výzkumných prací. Základním zdrojem je monografie Roberta T. Wooda, která podchycuje komunitu SXE v USA jako celek. Historie SXE je čerpána z časopiseckého článku J. Kostěnce a dále se opíráme o diplomovou práci E. Novákové, která se zabývá šířením pozitivního přístupu k životu na současné české HC/punkové¹ scéně, pod kterou SXE spadá. SXE vychází z punku, který je kontrakulturou, tedy opoziční kulturou ke kultuře většiny. U kontrakultury normy chování a hodnoty často kontrastují s majoritní kulturou (Roszak, 1995). Punková subkultura si k vyjádření nesouhlasu s přetvářkou ve společnosti, „honbou za penězi“, konvencemi, nacismem, komunismem, rasovou diskriminací apod. zvolila extravagantní vzhled a nekonformní chování. Za základ punku bývá považována provokace, představovaná mj. destruktivním chováním a vandalismem, nadměrnou konzumací alkoholu a drog a promiskuitním chováním.

1/ Hard core punk (dále též „HC/punk“) definujeme jako jednu z žánrových odrůd punkové hudby. Vůči ostatním zástupcům punkového žánru je HC/punk vymezován nejednoznačně, např. podle Arnoldové (2010: 5) má „tvrší a rychlejší zvuk“. Podrobnější pojednání těchto žánrových rozdílů není bohužel možné s ohledem na společenskovední záběr a omezený rozsah článku.

Myšlenka straight edge vznikla na konci 70. let ve Washingtonu jako reakce na tyto negativní jevy na punkové scéně. Hlavní zásady hnutí zformuloval ve stejnojmenné skladbě Ian McKaye, zpěvák skupiny Minor Threat. Jsou jimi nepít, nebrat drogy a nechovat se promiskuitně (Kostěnek, 2001). Hnutí svou abstinencí a pozitivním přístupem k životu vlastně neguje původní myšlenky punku, ale zároveň se vymezuje vůči mainstreamu a zůstává součástí punkové scény. Stává se tak „protestem proti protestu“ (Hamelman, 2006, p. 191) či, řečeno sociologicky, deviací v rámci kontrakultury (Historie punku, 2003).

Zájem o hnutí SXE však postupně opadával, až přišla v polovině 80. let druhá vlna, která k původním zásadám přidala ještě zájem o práva zvířat a s ním související vegetariánství a veganství (Haenfler, 2006, p. 81–101). V průběhu dalších let vznikaly různé odnože, např. militantní „hardline“ nebo Krishna-Core, propojující straight edge s myšlenkami hnutí Hare Krišna (Wood, 2006, p. 54–58). V České republice se první kapely SXE objevily po pádu železné opony. Největší počet přívrženců mělo u nás hnutí v polovině 90. let (Kostěnek, 2001). Rozsah scény je obtížné kvantifikovat; na každoroční HC/punkový festival Fluff Fest v ČR přijíždí údajně okolo 3000 účastníků, a i když „většina lidí stojících za festivalem má vztah ke SXE“ (Kuhn, 2010: 137), není možné určit, jak velká část účastníků skutečně patří mezi aktivní přívržence SXE.

Pro zařazení do HC/punkové scény, a tedy i do straight edge, existuje určitý obvyklý scénář. Člověk se seznámí s hudbou, která pro něj nejprve představuje jen zábavu, postupně se identifikuje se skupinou, pak dochází ke zlomu a on se začíná zajímat o myšlenky a ideály, hodnotí je a přejímá (Nováková, 2003, p. 20–30). Návod, jak se zařadit do skupiny, kterou si člověk vybere, dává referenční rámec, který potenciálním členům říká, jak mají správně vykonávat roli člena skupiny a tím získat identitu člena skupiny (Wood, 2006, p. 14–16). K základu referenčního rámce identity SXE (již zmíněný zákaz užívání drog a promiskuity) se dále běžně přidávají vegetariánství nebo veganství, zájem o lidská práva i práva zvířat a etika „do it yourself“ (jako projev svobody a protestu proti konzumerismu). Nezanebatelnou roli hrají i vnější vizuální znaky, kterými jsou krátké vlasy, oholená tvář (u mužů) a symbol X, ať už vyteťovaný, vyobrazený na tričkách nebo nakreslený na hřbetech rukou (Kostěnek, 2001).

Individuální uchopení identity SXE může být velice rozmanité a závisí na osobních zkušenostech, názorech a představách. Skupina SXE není homogenní a je obtížné určit, kdo do ní patří a kdo ne. Všechny zásady, včetně těch základních, se dají chápat různě. Co znamená žít promiskuitně, které látky už lze považovat za drogy a do jaké míry je identita SXE vázána na HC/punkovou hudbu – každý přívržec SXE má široký prostor odpovědět si na tyto otázky

po svém a uchopit identitu SXE podle vlastních představ (Wood, 2003; 2006, p. 67–90).²

Ukončení kariéry SXE často souvisí se změnou životního stylu při vstupu do dospělosti. Nutnost postarat se o životní potřeby sebe a své rodiny vede často ke kompromisům souvisejícím s odklonem od dobrovolných aktivit k aktivitám výdělečným, ač se zdá, že některé ideály by to ovlivnit nemělo (vegetariánství, odpor k rasismu apod.). Přesto však v době založení rodiny často dochází ke ztrátě celé identity SXE (Nováková, 2003, p. 20–30).

Co se týče života před získáním identity SXE, pohybují se lidé na škále od problémových uživatelů alkoholu až po ty, kteří k abstinenci vždy směřovali. Na ideje, jež k hnutí přiřazují, pak mají vliv kapely, které je pro identitu oslovily (Wood, 2006, p. 96–111). Obecněji řečeno, kolektivní identitu přejímají jak lidé, jejichž světonázor již předtím s ideály dané skupiny souzněl a kteří hledají lidi sobě podobné (konvergence identity), tak i lidé, kteří usilují o podstatnou změnu či převrácení své osobní identity (konstrukce identity) (Snow, 2001).

Autoři dosavadních prací o straight edge se zabývali především obecným vymezením SXE jako skupiny. Následující práce pak přináší nové poznatky o důvodech a strategiích přijímání identity SXE a potížích, které jsou s tím spojené. Tyto poznatky by nám měly umožnit lépe přistupovat ke snaze mladých lidí osvojit si identitu abstinenta.

● 3 METODOLOGIE

Vzhledem k záměru výzkumu a k okolnostem, že hnutí SXE není nijak organizované a klade důraz na individuální uchopení myšlenky, byl proveden kvalitativní výzkum. Protože je komunita SXE v ČR poměrně neznámá, neorganizovaná a nemá pevné hranice, byli respondenti získáváni nepravděpodobnostní metodou sněhové koule. Nejprve byly získány tři e-mailové adresy z webových stránek a od těchto respondentů pak kontakty na ostatní. Rozhovory byly dělány s deseti respondenty žijícími v Praze, z toho osmi stávajícími členy SXE a dvěma bývalými. Členové hnutí byli vybíráni podle délky působení v hnutí. Vycházelo se z předpokladu, že v kariéře SXE mohou existovat určité mezníky, kdy se objeví komplikace znesnadňující členům v hnutí vydržet. Mezi respondenty byly tři ženy a sedm mužů. Jedna respondentka měla ve své kariéře půlroční pauzu. Věk respondentů se pohyboval od 16 do 34 let (medián 24 let). Délka působení v hnutí se pohybovala od 2 do 15 let (medián 7 let). Osm respondentů mělo ukončené střední vzdělání s maturitou, jeden vysokoškolské a jeden základní. Z hlediska ekonomické aktivity bylo ve vzorku osm pracujících a dva studující.

2/ Sondou do individuálního chápání identity SXE u čtyř jeho přívrženců v ČR provedla Hájková (2009).

K dotazování bylo použito polostrukturovaného rozhovoru podle návodu, aby byla zjištěna požadovaná data, ale zároveň mohly být do výzkumu vneseny osobní perspektivy respondentů. Design výzkumu nebyl schvalován institucionální etickou komisí, protože to není na pracovišti autorů vyžadováno. Nicméně byl před rozhovorem od každého respondenta získán informovaný souhlas; díky anonymizaci transkripce nejsou jednotliví respondenti osobně identifikovatelní, a výzkumná data proto nepodléhají předpisům na ochranu osobních údajů. Rozhovory byly analyzovány pomocí zakotvené teorie, která umožňuje induktivně vytvářet novou teorii a zároveň dává analýze systematickosti (Strauss a Corbinová, 1999). Otevřené kódování bylo použito k vytvoření pojmů a kategorizaci dat; pomocí axiálního kódování byly kategorie pojmů rozvíjeny a uspořádávány do vzájemných vztahů. Mezi těmito typy kódování bylo přecházeno, dokud se nevyjasnily všechny souvislosti mezi jevy a kategoriemi, které poskytují odpovědi na výzkumné otázky.

● 3 / 1 Výzkumné otázky

Práce se zaměřuje na pohnutky mladých lidí k zařazení se do skupiny straight edge a způsoby, jak SXE pojmají. Cílem práce je zodpovědět následující otázky: 1) proč si respondenti zvolili identitu SXE a jak se vyvíjela v průběhu času, 2) jak se s SXE seznámili, 3) co pro ně SXE znamená a konkrétněji, jestli pod tento pojem zahrnují jen dodržování zásad nekouřit, nepít a nebrat drogy, nebo i jiná přesvědčení a postoje, 4) jaké faktory mohou podpořit nebo znesnadnit udržení identity SXE. V této souvislosti byly zkoumány důvody, proč lidé tuto identitu opouštějí, a zda pro ně bylo v nějaké situaci obtížné identitu SXE udržet.

● 4 VÝSLEDKY

● 4 / 1 Co zahrnuje identita SXE

Analýza provedených rozhovorů s českými příznivci SXE potvrdila teoretický poznatek, že se nejedná o organizované hnutí s jasně stanovenými pravidly. Pět respondentů zdůraznilo, že není jednoduché SXE definovat, pro každého totiž znamená něco trochu jiného: „...*takhle to já vidím, ale když se zeptáš dalších sto lidí, tak ti každéj řekne něco jinýho...*“ (fr).

Respondenti se brání označování straight edge jako hnutí. Sedm z nich vyzdvihlo, že tuto myšlenku považují za svou osobní volbu, tj. rozhodnutí žít, jak jim to vyhovuje a je příjemné. Čtyři respondenti zároveň považují SXE za osobní v té rovině, že nemají potřebu je prezentovat, dávat na odív ostatním lidem. Není to podle nich nic, čím by se měl člověk chlubit, co by měl vyzdvihoval a na čem by měl dokazovat, že žije lépe než ostatní: „...*jsem to dělal hlavně kvůli sobě, řekl jsem si, že nebudu pít, protože je to jakoby můj postoj, a když někomu vyhovuje pít, tak ať pije, že to je prostě jeho věc*“ (da). Respondenti tak vyzdvihovali hodnoty individuální svobody a tolerance.

Všichni respondenti se shodují na tom, že být straight edge znamená dodržovat původní zásady hnutí, tedy nepít, nekouřit a nebrat drogy. Kromě dvou respondentek považují tuto definici všichni za dostačující. Pro tyto dvě respondentky však SXE představuje širší pojem, spojený s HC/punkovou scénou a určitým životním stylem. Pro lidi, kteří dodržují jen první tři zásady, by užily pojmy abstinent nebo drug free. Kromě tří respondentů používají všichni ostatní dvě pojetí SXE, mezi kterými během rozhovoru plynule přecházejí: 1) užší, zahrnující jen původní zásady, společné pro SXE jako skupinu (abstinence od drog), a 2) širší, pokud mluví o sobě a o tom, co SXE znamená pro ně osobně.

Širší pojetí SXE zahrnuje určitý životní styl. Jeho první dva aspekty jsou navázány na HC/punkovou scénu, kde hnutí vzniklo a kde se s ním všichni respondenti seznámili. Jsou jimi HC hudba a levicové myšlení (až anarchismus).

Z respondentů jeden jí maso a dva jsou vegetariáni, všichni ostatní jsou vegani. Sedm respondentů považuje vegetariánství a veganství přímo za součást identity SXE. S myšlenkou SXE se seznámili přes kapely „druhé vlny“, které akcentují práva zvířat. Ostatní sice mezi vegetariánstvím a SXE souvislost nevidí, ale navzdory tomu považují otázku práv zvířat za zásadní pro svůj život a snaží se s ní vypořádat. Tři respondenti považují veganství pro svůj život za důležitější než abstinenci, protože užívání alkoholu není nutně spojeno s poškozováním ostatních živých bytostí. Ze stejných důvodů kladou důraz na rovnost a dodržování lidských práv a angažování se v této oblasti.

Zásadním prvkem hnutí SXE je snaha o pozitivní sebe-realizaci. Součástí identity SXE jsou tedy také tolerance a sebekontrola. Obojí je spojeno s přáním nést plnou odpovědnost za své chování a zároveň minimalizovat negativní dopady svého jednání: „...*člověk jakoby má kontrolu nad tím vlastním životem (...), co nejméně se snažit jakoby škodit tomu okolo sebe, (...) mít nákej dobrej pocit odpovědnosti vůči sobě sama*“ (ga).

Ideje, které patří ke straight edge, se šíří mezi lidmi prostřednictvím hudby a interakcemi s ostatními členy HC/punkové komunity. Lidé v komunitě se s těmito myšlenkami často setkávají, jsou nuceni o nich přemýšlet, a důsledkem toho je často přijímají.

Mezi respondenty panují rozdíly v chápání toho, nakolik je životní styl SXE definitivní. Dva respondenti si podle svých slov dokážou představit, že by přestali žít jako SXE, i když o tom neuvažují. Nevědí, co jim život přinese, a nepovažují rozhodnutí pro tento životní styl za nezvratné. Naproti tomu jiní dva respondenti jsou přesvědčeni, že být SXE znamená závazek do konce života, a pokud by se tomu zpronevěřili, pak by zpětně nemohli být považováni za straight edge. Ostatní respondenti si sice nedokážou představit, že by se svého životního stylu zřekli, ale u ostatních v tom problém nevidí. Stejně jako příklon k myšlence SXE, tak i její opuštění považují za otázku osobní volby. Rozdíl ve vní-

mání definitivnosti tohoto rozhodnutí není u našich respondentů závislý ani na věku, ani na délce příslušnosti ke straight edge. Domníváme se, že souvisí s jejich interakcemi s příslušníky komunity na začátku kariéry SXE a s důvody, proč se pro ni rozhodli (jedním z těchto důvodů mohlo být právě přání naučit se řešit problémy bez alkoholu).

● 4 / 2 Přijetí identity SXE

Za nejdůležitější změnu ve svém životním stylu považují respondenti abstinenci od alkoholu. Pět respondentů nemělo k alkoholu nikdy pozitivní vztah, vždy směřovali k abstinenci a straight edge jim nabídlo identitu, která jim usnadnila menšinový sklon realizovat. Dvě respondentky dokonce začaly abstinentovat dříve, než se začaly pohybovat na scéně SXE (konvergence identity). Tři respondenti by se ale naopak dali označit za problémové uživatele alkoholu a až straight edge je donutilo zamyslet, zdali jim alkohol a drogy něco přinášejí. Tito lidé zjistili, že je pro ně identita SXE zajímavější (konstrukce identity). Straight edge je tedy schopné zaujmout lidi na celém spektru uživatelů, od problémových po příležitostné, a nabídnout jim atraktivní identitu spojenou nejen s abstinencí, ale také s určitými životními názory.

Polovina respondentů se pro myšlenku straight edge zaujala na základě setkání s komunitou SXE, jejíž členové se jim stali vzory plnohodnotného života bez alkoholu: „...ty koncerty mi dávaly o hodně víc, že to fungovalo jako komunita, že to nebylo jenom o tom, že zaplatíš lístek a jdeš si vyklepat hlavu...“ (ji). Druhou polovinu respondentů oslovilo SXE primárně přes hudbu: tři z nich upoutaly texty písní, jednoho proslovy mezi skladbami na koncertech. Dva respondenti narazili na rozhovor s kapelou SXE v časopise.

Všichni dotazovaní se ke straight edge dostali prostřednictvím vrstevnických vzorů. Setkali se s abstinencí jako životním stylem někoho, kdo jim imponoval, a to je přimělo přemýšlet, proč to dělá. Nikomu nebyl tento životní styl vnucen přesvědčováním. Pokud konkrétní člověk o životním stylu SXE na určité úrovni přemýšlet nechce, může vést přesvědčování naopak k odmítnutí myšlenky, aniž by se nad ní příjemce zamyslel. To potvrzují dva respondenti, kterým tuto myšlenku nejprve předložil jejich kamarád: „Nejdřív mi to přišlo úplně pošahaný, přišlo mi to jako většině lidem – jako nějaká sekta...“ (lu). Identitu SXE pak přijali až o několik let později.

● 4 / 3 Překážky abstinence

Všichni respondenti odpovídají na otázku, jak zvládají žít jako straight edge, slovy jako „normálně“, „přirozeně“, „cítím to tak“, „dělám to automaticky“, „nepřemýšlím o tom“. Považují to za přirozený stav. Dva respondenti vysvětlují, že by nebylo možné tak žít, kdyby svoji příslušnost k SXE neustále reflektovali: „Já nepotřebuju žádnou pomoc, to není nějaký boj s něčím, (...) to prostě je věc, která je jakoby da-

ná (...). Třeba někdo věří v Boha, (...) protože tomu prostě věří, taky jakoby ti nebude umět asi říct, proč tomu věří“ (fr).

Kromě jedné respondentky popisující problém se sháněním veganského jídla tvrdí všichni svorně, že v současné době žádné problémy s dodržováním zásad nepocítují. Tři respondenti ale uvedli problém s dodržováním zásad na počátku svých kariér SXE. Dva museli, aby se zbavili pokušení, nahradit návštěvy hospody jinými aktivitami, čímž přišli i o část přátel. Jeden respondent měl problém ve chvíli, kdy řešil bez alkoholu problémy v osobním životě. Další dva pak na stejný problém narazili v pozdější fázi kariéry SXE: „...poprvý jsem pochopil, proč lidi začnou pít, že prostě ta bolest jakoby vnitřní je tak velká, že prostě jakoby jste schopní udělat cokoli, aby jakoby nebyla...“ (pe).

Největším problémem, se kterým se museli respondenti rozhodnout žít jako straight edge vypořádat, je naučit se jednat jinak v situacích, kdy jsou zvyklí pít alkohol. Není možné alkohol jednoduše vypustit, protože jeho funkcí není pouze vyplnit čas, ale také usnadňuje seznamování, uvolnění a dočasné oprostění od problémů. Jeho konzumace musí být tedy v určitých chvílích nahrazena jinými činnostmi, které jeho funkce zastoupí. V sociální oblasti je u stoupců SXE zastoupen komunitou. V případě, že člověk potřebuje na čas odložit své starosti, může ale docházet k problémům.

Jedna respondentka prožila situaci, kdy si nebyla jistá, jestli pro ni straight edge byla dobrá volba. Na půl roku přestala žít jako SXE, ale zjistila, že jí to nevyhovuje, a tak se k tomuto životnímu stylu opět vrátila. Jeden respondent, bývalý SXE, popisuje, že během své kariéry zásady třikrát porušil, opil se, ale druhý den už zásady opět dodržoval. Ostatní respondenti ve své kariéře žádné problémy s dodržováním zásad nevnímali.

● 4 / 4 Vnímání vlivu identity SXE na životy respondentů

Jako pozitivní důsledek identity SXE uvedli čtyři respondenti zvýšenou životní spokojenost: „...mám jakoby ze sebe dobrý pocit, jakože žiju tak, jak mi to vyhovuje, a jsem se sebou spokojená...“ (ga). Dva respondenti to upřesnili následovně: díky SXE se dostali k činnostem, jejichž výkon si dříve nedokázali představit, jako je organizace koncertů, hraní v kapele a vůbec změna z konzumenta v aktivního člena scény: „...mě to hodně popíchlo k tomu být nějak jako aktivní, (...) když to prostě není, tak to prostě vezmu do svých rukou...“ (ga).

HC/punková scéna je založena na etice „do it yourself“, a tedy poskytuje účastníkům možnost se uplatnit v mnoha oblastech. To by mohl být jeden z faktorů, který pomáhá lidem žít jako SXE: pomáhá jim uvolnit konstruktivním způsobem energii, kterou byli zvyklí uvolňovat alkoholem. Zároveň může vést ke zlepšení sebezpojetí, zvyšování sebedůvěry a správnému odhadování vlastních schopností. Jeden bývalý SXE uvedl, že se mu líbilo, když se vymezoval vůči

zbytku společnosti nejen její kritikou, ale i tím, že sám přestal dělat to, s čím nesouhlasil.

Jedinou nevýhodou, zmíněnou stávajícím členem SXE, je omezená schopnost relaxovat. Jeden z bývalých SXE považuje za negativní skutečnost, že se stal vážnějším, upjatějším, a měl pocit, že se ho všechno týká a ve všem se musí angažovat. Odklon od straight edge mu pomohl k větší uvolněnosti a toleranci. Druhému se nelíbila uzavřenost komunity, tedy fakt, že se přestal seznamovat s novými lidmi: „...člověk, kterej jakoby není hyperkomunikativní a (je) introvertní, tak se trošku jakoby vyloučí (...) z té normální společnosti...“ (da). Všechny uvedené nevýhody mohou souviset také s tím, že pro tyto respondenty je nebo bylo obtížné nahradit funkce alkoholu jiným způsobem.

Tři respondenti považují skutečnost, že se pohybují ve skupině lidí žijících podobným způsobem, za důležitou pro dodržování zásad SXE, a především abstinence od alkoholu. Dva z nich už žít jako SXE přestali, třetí respondentka svůj „edge“ stále udržuje. Je mezi nimi ovšem rozdíl v tom, co na vlivu skupiny považují za zásadní faktor udržení dlouhodobé abstinence (sedm, resp. osm let): „...že jsem se vídal jenom jakoby s nima (...), asi hlavně tohleto mě v tom jako udrželo tak dlouho...“ (da). Respondentce, která stále je SXE, pomáhá komunita radikálně za všech okolností alkohol odmítat. Příslušnost ke skupině může používat jako důvod své abstinence a nemusí už ji obtížně ospravedlňovat ad hoc: „...mám jakoby nějaký support tím, že je jakoby nějaká skupina lidí, který to mají stejně (...), je to prostě jednodušší podle mě, no, než jenom říct, ne, já nechci“ (ha).

● 4 / 5 Postoje SXE k užívání drog

Čtyři respondenti se u otázky, čím se odlišuje životní styl SXE od životního stylu ostatních lidí, ohradili proti tomuto způsobu rozlišování, čímž zřejmě chtěli zdůraznit hodnotu tolerance. Pokud respondenti uvedli nějakou vlastnost, která jim vadí na lidech mimo subkulturu SXE, pak to byla netolerance (netolerance byla ovšem zároveň nejčastější vlastností vytykanou jiným příznivcům SXE). Dále byly na většinové společnosti kritizovány už jen jevy související s užíváním drog a alkoholu.

Osmi respondentům užívání alkoholu ostatními nevadí, pokud se jich netýká osobně. Jeden respondent vidí problém v užívání alkoholu mladistvými a jedna respondentka je zmiňuje jako častou příčinu sociálních problémů. Nikdo z dotazovaných se nevyhýbá stykům s uživateli alkoholu, mají mezi nimi přátele. Alkohol jim tedy v obecné rovině nevadí, pokud není spouštěčem konfliktů nebo sociálních problémů.

Šest respondentů zmínilo, že jim vadí, že je alkohol brán v naší společnosti jako norma a například je automaticky spojován s návštěvami koncertů. Respondenti se často setkávají s názorem, že kdo nepije, neumí se bavit. Na oslavách se běžně připíjí alkoholickým nápojem, a kdo odmítne,

je vyčleněn z kolektivu. Někteří respondenti se s podobným přístupem setkávají i u svých rodičů: „...přišel jsem domů prostě úplně nalitej, tak druhý den reakce máho otce byla taková, (...) že konečně jsem normální, (...), že zas nejsem úplněj magor“ (lu, bývalý SXE).

Tři respondenti se vymezili proti zvyklosti používat opilost jako omluvu nezodpovědného chování. Když někdo užívá alkohol, měl by podle jejich názoru počítat s tím, že pod jeho vlivem nebude schopen úplně kontrolovat svoje chování a v důsledku toho bude moci dělat věci proti svému přesvědčení. Pokud však přesto alkohol užívá, bere tím na sebe odpovědnost i za tyto činy.

Užívání ostatních drog šesti respondentům nevadí, pokud uživatelé neomezují a neohrožují ostatní, ani drogy nikomu nenutí: „...drogy, to je každého věc jako, pokud tím nechceš, pokud tím jako násilím nepřesvědčujou někoho jinýho...“ (ji). Dva z nich zmínili, že by jim drogy začaly vadit, pokud by s nimi měl problémy jejich kamarád. Dvěma respondentům drogy vadí a nechápu, proč je někdo ochotný ničit si jimi život. Poměrně vysoká shovívavost respondentů k užívání drog může být dána hodnotou tolerance, která je jednou z charakteristik SXE.

Nejméně tolerance projevují respondenti ke kuřákům. Kouření jim typicky vadí, protože na rozdíl od alkoholu a drog omezuje v mnohem větší míře i ostatní. Třem vadí pobyt v zakouřených prostorách, ostatním i kouření v jejich přítomnosti, protože to poškozuje jejich zdraví a je jim to nepříjemné. Tři respondenti zmiňují také zkušenost s bezohledností kuřáků: „...musím to dejchat i já a takový ty kecy, že já můžu jít ven a že já je jako omezuju, když jim říkám, že aby tu nekouřili, ty mě jako rozčilujou“ (ga). Jedna respondentka uvedla, že jí vadí, že stát doplácí na léčbu chorob kuřáků, jeden respondent má podle svých slov alergii na nikotin.

● 4 / 6 Opouštění identity SXE

Respondenti se shodují na tom, že velká většina členů SXE časem opustí. Respondenti tato rozhodnutí akceptují, protože nepovažují životní SXE styl nutně za vhodný pro všechny. Dva respondenti mají ve svém okolí někoho, komu podle nich opuštění SXE prospělo. Pomohlo jim se uvolnit, protože dodržování zásad pro ně nebylo přirozené a museli se přemáhat: „...myslím si, že by lidi měli najít sílu ve chvíli, kdy je to začne táhnout dolů, jako to dogma, tu myšlenku opustit...“ (pe).

Nejčastěji zmiňovaným důvodem opuštění identity SXE jsou osobní, a především vztahové problémy. Vztahové problémy a rozchody byli i někteří respondenti zvyklí řešit alkoholem, protože jim alkohol poskytl dočasnou úlevu a možnost odsunout řešení situace na později. Tento zažitý vzorec může být úskalím kariéry SXE: „...u spousty lidí okolo mě to bylo právě, že řešili nějaký problémy (...), tak jako hledali nějaké takovej... nějakou rychlou úlevu chvilkovou...“ (da).

Dva respondenti se však vymezují proti lidem, kteří se hlásí ke SXE a končí kvůli řešení problémů alkoholem. Jádrem identity SXE je podle nich právě rozhodnutí problémy alkoholem neřešit.

Mezi důvody opouštění identity SXE je zmiňován také vliv sociálního okolí. Lidé se dostanou do jiné skupiny a časem podlehnou jejímu tlaku. Tři respondenti si myslí, že člověk časem může dospět do určité životní etapy, kdy má pocit, že nepotřebuje žádné vodítko, není tak radikální, a proto se rozhodne SXE opustit. Obvykle pak ale aspoň nějakou dobu následuje druhý extrém, kdy se bývalý člen SXE začne opíjet. Důvodem je to, že neumí pít, ale také pocit, že si musí období abstinence „vynahradiť“: „...oni nechtěj žít v dogmatu (...), jenže já z těch lidí, co takhle znám, tak odložili dogma a začali fakt chlastat...“ (ma).

Mezi další důvody odklonu od SXE může patřit rozčarování vzniklé mylnou představou o životě skupiny. Dalším důvodem může být, že pro některé lidi není tento způsob života dostatečně uspokojivý. Jejich přístup také nemusel být zpočátku dostatečně seriózní, a když zjistí, kolik energie by museli vložit do změny vzorců chování, tak své členství v SXE po opadnutí počátečního nadšení vzdají.

Dva respondenti opustili SXE trvale, jedna respondentka dočasně. Všichni tři uvádějí jako důvod ztrátu vnitřního uspokojení, ale zároveň se u všech ve stejnou dobu objevuje změna v sociálním okolí – ve dvou případech se jedná o nového partnera, u třetího se mění širší skupina přátel: „...tak jsem měla pocit, jestli jako mně vlastně něco nechybí (...), no a vlastně jsem si našla přítele, kterej jako normálně pil a všechno, a on mně přišel takovej prostě hrozně veselej...“ (ma). Přestože sami staví do popředí ztrátu vnitřního uspokojení, mohla být příčinou ztráty uspokojení ze života SXE spíše změna sociálního okolí.

● 5 DISKUSE

Cílem tohoto textu bylo zjistit, proč se respondenti rozhodli přijmout identitu straight edge a co jim pomáhá si ji udržet. SXE je identitou abstinenta, která by mohla být atraktivní pro mladé lidi, mj. pro svoji subkulturní povahu. Proto bychom měli vědět, jak se s ní mohou mladí lidé seznámit, ale také, kde by mohli narážet na její úskalí.

Straight edge není organizované hnutí, a proto v pojmání této identity existuje značná variabilita. Každý ji může uchopit do značné míry individuálně, podle svého přesvědčení. Výsledky našeho výzkumu tedy nemůžeme zobecnit bez určité schematizace.

Straight edge nabídlo respondentům atraktivní identitu abstinenta, která je oslovila skrze hudbu a interakce se členy HC/punkové scény. Co zahrnout pod pojem SXE může být vnímáno různě. Mezi prvky identity SXE, na kterých se všichni respondenti shodují, patří pouze zásady nekouřit, nepít a nebrat drogy. Participanti pracují při definování toho, co obnáší být SXE, se dvěma pojetími. Užší, které je ty-

picky aplikováno na skupinu, zahrnuje pouze výše zmíněné tři zásady. Širší pojetí používají respondenti typicky pro sebe osobně a obsahuje ještě další elementy jako HC/punková hudba, levicové postoje, vegetariánství, veganství a důraz na práva zvířat, tolerance, sebekontrola a důraz na rovnost a lidská práva. Toto širší pojetí považujeme za výhodnější, protože pro to užší již existují označení abstinent nebo „drug free“. Tato škála znaků kolektivní identity SXE se v hrubých rysech shoduje s poznatky ze severoamerických výzkumů, nicméně pečlivější odlišení kulturních specifik SXE v ČR zůstává otázkou pro další výzkum³.

Někteří respondenti pojmají SXE jako trvalou identitu, jiní jako životní styl, který jim momentálně vyhovuje a může být později opuštěn. Shodují se ale na tom, že není možné udržet si identitu SXE, pokud není vnímána jako přirozená a její zásady nejsou dodržovány automaticky. Drobné problémy s udržením identity během kariéry SXE popisuje pouze část z nich. V počátcích kariéry je nutné změnit zažitá schémata chování, která spojují určité životní situace s užíváním alkoholu, a někdy i sociální okolí. V jejím průběhu se mohou objevit problémy při řešení závažných osobních problémů a i v tomto případě je nutné osvojit si nové vzorce chování. Rituály spojené s alkoholem je nutné nejen vypustit, ale i nahradit jinými aktivitami. Uvolnění lze dosáhnout seberealizací v rámci scény.

Straight edge je schopné zaujmout celou škálu uživatelů alkoholu, od příležitostných po problémové. K přijetí této identity však zájemci potřebují určitý prostor, aby nebyli odrazeni. SXE není přijímáno na základě argumentace, ale působením pozitivních vzorů. Těmito vzory mohou být hudebníci na HC/punkové scéně nebo jiní členové komunity SXE. Na rozdíl od poznatků z USA jsme mezi motivy k přijetí identity SXE, jak byly artikulovány desítkou českých respondentů, nezaznamenali snahu uniknout před vrstevnickým tlakem na užívání drog. To ovšem neznamená, že by tento faktor nehrál v ČR žádnou roli. Řada empirických otázek na průsečíku konzumerismu, užívání drog a sexuálního chování u nás zůstává nezodpovězena.

Za výhodu identity SXE respondenti typicky považují vyšší životní spokojenost vyvolanou skutečností, že žijí podle svého přesvědčení. Zároveň jim HC/punková scéna umožňuje uplatnit talenty v různých oblastech, a tak zároveň nahradit jednu z funkcí alkoholu, kterou je uvolnění energie. Za nevýhody identity SXE označila část respondentů omezenou schopnost uvolnit se, postojově i tělesně, a také problémy v komunikaci s cizími lidmi. To by mohlo znamenat, že respondenti nejsou schopni funkce alkoholu plně nahradit. Významným faktorem pomáhajícím respondentům udržet identitu je komunita SXE. Příslušnost k ní mů-

3/ Respondenty artikulované rozlišení identity na širší osobní a užší kolektivní lze interpretovat jako komunikativní projev tolerance a úcty k rozmanitosti. Na druhou stranu také připadá v úvahu hypotéza, že kolektivní identita SXE v ČR je oproti Severní Americe méně ideologicky nabitá.

že být použita jako ospravedlnění abstinence a zároveň u SXE často dochází k omezení kontaktů s lidmi mimo ni.

Respondenti se typicky shodují v postoji, že životní styl je otázkou osobní volby, a stejně jako vyžadují respektování své volby, tak také respektují volbu ostatních. Užívání tabáku, alkoholu nebo jiných drog přestávají tolerovat ve chvíli, kdy uživatelé svým chováním obtěžují své okolí nebo kdy má jejich chování nepříznivé sociální dopady.

Důvody opouštění identity SXE korespondují s výše uvedenými potížemi při nahrazení pití jinými vzorci chování a vnímanými nevýhodami. Přidává se k nim ještě jeden, a to odklon od extrémních postojů, obvykle související s věkem, sociálními rolemi a prostředím. Všichni respondenti, kteří identitu opustili, uvádějí jako hlavní důvod ztrátu vnitřního uspokojení. Zároveň však u všech došlo k významné změně v sociálním okolí, což může naznačovat významný vliv tohoto faktoru na udržení identity SXE.

Pro budoucí výzkum SXE v ČR by mohlo být zajímavé porovnat scény v jednotlivých městech, neboť do našeho vzorku se dostal pouze jeden mimopražský respondent a jeho pojetí SXE se v některých důležitých aspektech výrazně odlišovalo od ostatních. Dále by bylo vhodné prozkoumat možnosti pronikání SXE mimo HC/punkovou scénu. Zjištění, do jaké míry je tato specifická identita abstinenta zajímavá pro mladé lidi různých orientací, by mohlo být užitečné pro primární drogovou prevenci. V moři vrstevnického tlaku, který často velí nejen experimentovat se změnami stavů vědomí, ale také konzumovat drogy lačně a bez zábran, představuje SXE ostrůvek „příznivé deviace“. Poskytuje adolescentům pozitivní identitu a možnost vyrůstat po svém, a přesto bez drog.

LITERATURA / REFERENCES

- Arnold, J. J. (2010). *Ex-XXX: Making sense of the straight edge subculture and communicating an ex-straight edge identity* (nepublikovaná diplomová práce). San Diego, CA: San Diego State University.
- Atkinson, M. (2003). The civilizing of resistance: Straightedge tattooing. *Deviant Behavior: An Interdisciplinary Journal*, 24: 197–220.
- Haenfler, R. (2004a). Collective identity in the straight edge movement: How diffuse movements foster commitment, encourage individualized participation, and promote cultural change. *Sociological Quarterly*, 45: 785–805.
- Haenfler, R. (2004b). Manhood in contradiction: The two faces of straight edge. *Men and Masculinities*, 7: 77–99.
- Haenfler, R. (2004c). Rethinking subcultural resistance: Core values of the straight edge movement. *Journal of Contemporary Ethnography*, 33: 406–436.
- Haenfler, R. (2006). *Straight edge: Clean-living youth, hardcore hunk and social change*. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.
- Hájková, L. (2009). *Subkultura straight edge* (nepublikovaná bakalářská práce). Brno: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity.
- Hamelman, S. (2006). Straight, narrow and dull: The failure of protest in straight edge rock 'n' roll. In Peddie, I. (ed.), *The resisting muse: Popular music and social protest* (pp. 180–205). Burlington, VT: Ashgate Publishing.
- *Historie punku*. (2003). Citováno 24. 10. 2010, dostupné z <http://my-way.webz.cz/hpunk.htm>.
- Irwin, D. D. (1999). Straight edge subculture: Examining the youths' drug-free way. *Journal Of Drug Issues*, 29 (2): 365–380.
- Janoušek, J. (2004). Skupinová identita jedince a identita skupiny v procesu globalizace. In Vališová, A., Rymeš, M. a Riegel, K. (Eds.), *Rozvoj české společnosti v Evropské unii* (pp. 182–190). Praha: Matfyzpress.
- Kostěnek, J. (2001). Punk s pozitivním nábojem – Straight edge. *Rock & Pop* (10): 29–30.
- Kuhn, G. (2010). *Sober living for the revolution: Hardcore punk, straight edge, and radical politics*. Oakland, CA: PM Press.
- Lahickey, B. (1997). *All ages: Reflections on straight edge*. Huntington Beach, CA: Revelation Books.
- Matza, D. (1964). *Delinquency and drift*. New York: John Wiley and Sons.
- Nováková, E. (2003). *Hardcore: Live it or leave it. Česká punková a hardcoreová subkultura* (nepublikovaná bakalářská práce). Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií.
- Polletta, F., Jasper, J. M. (2001). Collective identity and social movements. *Annual Review of Sociology*, 27: 283–305.
- Roszak, T. (1995). *The making of a counter culture*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Smith, G. (2011). White mutants of straight edge: The avant-garde of abstinence. *The Journal of Popular Culture*, 44 (3): 633–646.
- Snow, D. (2001). Collective identity and expressive forms. In Smelser, N. J. a Baltes, P. B. (Eds.), *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences*. London: Elsevier Science.
- Strauss, A., Corbinová, J. (1999). *Základy kvalitativního výzkumu*. Boskovice: Albert.
- Williams, J. P., Copes, H. (2005). "How edge are you?" Constructing authentic identities and subcultural boundaries in a straightedge internet forum. *Symbolic Interaction* 28: 67–89.
- Wood, R. T. (1999). Nailed to the X: A lyrical history of straight edge. *Journal of Youth Studies* 2 (2): 133–151.
- Wood, R. T. (2006). *Straight edge youth: Complexity and contradictions of a subculture*. Syracuse: Syracuse University Press.